

Коркос Я. О.

викладач кафедри практичної психології
Київський університет Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

ЗМІСТОВА КОНКРЕТИЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ «КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ»

Критичне мислення як феномен дослідження має міждисциплінарний характер та налічує більш ніж 2500 років вивчення [7]. Тим не менш, з сучасної точки зору, критичного мислення не має єдиного тлумачення серед дослідників, варіативність його визначень коливаються у широкому діапазоні: як процес активного і вмілого осмислення [19], властивість мислення [1], навичка та схильність [21], спосіб міркування [16], цілеспрямоване, саморегулююче судження [13], мислення вищого порядку [15;22], усвідомлене відношення [4], здатність людини [6], цілеспрямований процес мислення [5], наукове мислення [8], вид розумово-оціночної діяльності [9], рефлексивне судження [14], коректне слідування певним процедурам [3], рефлексивно-оціночна діяльність [2], дисципліноване або відповідальне мислення [18;20] тощо. Наприклад, за визначенням Американської психологічної асоціації, критичне мислення є «форма спрямованого, зосередженого на проблемах мислення, при якому людина перевіряє ідеї чи можливі шляхи вирішення помилок чи недоліків» [10, с. 267].

На наш погляд, найбільш влучними є дефініції Н. Butler й D. Halpern, які будемо вважати засадничими. Н. Butler визначає критичне мислення як комплекс когнітивних навичок, які дозволяють раціонально мислити залежно від

мети і готовності використовувати ці вміння за потреби, що покращують здатність долати когнітивні упередження, й характеризуються гнучкістю, потребою доказів, здатністю розпізнати оманливі спроби переконати себе [11]. Ця дефініція підкреслює вплив когнітивних викривлень на мислення і розкриває найбільш значимі ознаки критичного мислення. Роль когнітивних викривлень буде розглянута далі.

D. Halpern називає критичним мисленням «...використання когнітивних технік або стратегій, які підвищують ймовірність отримання очікуваного кінцевого результату» [17, с. 22]. Це визначення позиціонує критичне мислення як цілеспрямоване, контрольоване, направлене на досягнення мети або вирішення завдань і таке, що лише здатне підвищити шанси на успіх, але не гарантувати його.

Для чіткішого окреслення терміну «критичне мислення» розглянемо його антиномію – «некритичне мислення». T. Chatfield визначає некритичне мислення як автоматичне прийняття на віру прочитаної або почутої інформації без її перевірки на точність, достовірність та логічність. Некритичне мислення включає низку ознак: а) догматичність як спосіб мислення, що опирається на консервативні судження, які не підлягають сумніву; б) упередженість як однобокий та суб'єктивний погляд, що заснований на вже сформованій точці зору; в) інтуїтивність як автоматичне неусвідомлене сприйняття інформації без глибокого аналізу [12].

Зі свого боку, критичне мислення характеризується скептицизмом та об'єктивністю. Скептицизм означає підхід до аналізу інформації, що передбачає сумніви щодо її достовірності та відмову від прийняття передчасних висновків. Під «об'єктивністю» розуміємо прагнення до незаангажованої та комплексної оцінки інформації.

Отже, критичне мислення – це комплекс когнітивних навичок, які дозволяють раціонально мислити залежно від мети, готовність використовувати ці вміння за потреби, а також здатність долати когнітивні упередження; характеризується гнучкістю, потребує доказів, здатне розпізнати оманливі спроби переконати себе.

Список використаних джерел:

1. Бондар В. І. Критичне мислення суб'єктів наукової й практичної діяльності. Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 12: психологічні науки. 2012. № 36. С. 45-51. URL: <http://surl.li/nsbjz> (дата звернення: 29.11.2023).

2. Буряк В. Формування у студентів критичного стилю мислення. *Вища школа*. 2007. № 3. С. 21-30.

3. Горохова І. В. Значущість критичного мислення для сучасних суспільства та освіти. *Вісник ХНПУ імені ГС Сковороди" Філософія*. 2019. № 42. С. 226-240. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/2106> (дата звернення: 28.11.2023).

4. Конверський А. Критичне мислення. Київ : Центр учб. літ., 2020. 370 с.

5. Лякішева А., Вітюк В., Кашуб'як І. Ретроспективний огляд поняття «критичне мислення». *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2019. № 1. С. 29-37. URL: <https://doi.org/10.32405/2413-4139-2019-1-29-37> (дата звернення: 29.11.2023).

6. Макаренко В. Як опанувати технологію формування критичного мислення. Харків : «Основа», 2008. 96 с.

7. Рибчук О. Критичне мислення як предмет філософських та психологічних досліджень. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. С. 128-135. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-72-2-128-135> (дата звернення: 29.11.2023).

8. Терно С. О. У чому секрет успіху пропаганди, або усвідомленість–системотвірна властивість критичного мислення. *Постметодика*. 2014. № 4. С. 13-20. URL: <http://surl.li/psamg> (дата звернення: 29.11.2023).

9. Тринчук О. Психологічні особливості визначення критеріїв оцінки рівня критичного мислення. *Topical issues of modern science, society and education : The 7 th International scientific and practical conference*, м. Kharkiv, 29–31 січ. 2022 р. Kharkiv, 2022. С. 1211-1215.

10. APA dictionary of psychology (2nd ed.). / ed. by G. R. VandenBos. Washington : American Psychological Association, 2015. URL: <https://doi.org/10.1037/14646-000> (date of access: 16.01.2023).

11. Butler H. Why do smart people do foolish things?. *Scientific american*. 2017. URL: <https://www.scientificamerican.com/article/why-do-smart-people-do-foolish-things/>.

12. Chatfield T. Critical thinking. SAGE Publications, Limited, 2017. 328 p.

13. Critical thinking: a statement of expert consensus for purposes of educational assessment and instruction. research findings and recommendations. Fullerton, 1990. 123 p. URL: <https://philarchive.org/archive/faccta> (date of access: 20.11.2023).

14. Facione P. A. The disposition toward critical thinking: its character, measurement, and relationship to critical thinking skill. *Informal logic*. 2000. Vol. 20, no. 1. URL: <https://doi.org/10.22329/il.v20i1.2254> (date of access: 27.11.2023).

15. Fahim M., Eslamdoost S. Critical thinking: frameworks and models for teaching. *English language teaching*. 2014. Vol. 7, no. 7. URL: <https://doi.org/10.5539/elt.v7n7p141> (date of access: 28.11.2023).

16. Halpern D. F. Thought and knowledge. Psychology Press, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315885278> (date of access: 19.11.2023).

17. Halpern D. F. Thought and knowledge. Psychology Press, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315885278> (date of access: 19.11.2023).

18. Huitt W. Critical thinking: an overview. *Educational psychology interactive*. 1998. Vol. 3, no. 6. P. 34-50. URL: <http://www.edpsycinteractive.org/topics/cogsys/critthnk.html> (date of access: 27.11.2023).

19. Lai E. Critical thinking: a literature review. Pearson's research reports. 2011. Vol. 6, no. 1. P. 1-49. URL: <http://surl.li/njebv> (date of access: 20.11.2023).

20. Larsson K. Understanding and teaching critical thinking—A new approach. *International journal of educational research*. 2017. Vol. 84. P. 32-42. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2017.05.004> (date of access: 20.11.2023).

21. McPeck J. E. Critical thinking and education. New York : St. Martin's Press, 1981. 170 p.

22. Miri B., David B.-C., Uri Z. Purposely teaching for the promotion of higher-order thinking skills: a case of critical thinking. *Research in science education*. 2007. Vol. 37, no. 4. P. 353-369. URL: <https://doi.org/10.1007/s11165-006-9029-2> (date of access: 28.11.2023).

